

42. Széll Jenő követ jelentése Kállai Gyula külügyminiszternek a kolozsvári letartóztatásokról. Bukarest, 1949. november 12.

Szigorúan bizalmas!

133/szig.biz./1949-2.

Kolozsvárról szerzett értesülések szerint a városban november hó 5-én¹ és 6-án nagy feltűnést keltő letartóztatások történtek. Biztos értesülések szerint eddig a következő letartóztatások voltak:

Méliusz-Nelovankovics József, a Magyar Nemzeti Színház rendezője
Kurkó Gyárfás, az MNSZ intézőbizottságának tagja, országgyűlési képviselő
Balogh Edgár, a Bolyai Egyetem rektora, országgy. képviselő
Szász Pál, az EMGE volt elnöke, továbbá
Bikfalvi és Kálmán egyetemi tanárok.

E letartóztatásokat több feltétlen hiteltérdemlő helyről hallottam, s mint biztosakat jelenthetem. Ugyancsak feltétlen bizonyossággal állítják Csögör Lajosnak (a marosvásárhelyi orvosi főiskola rektora, országgyűlési képviselő) letartóztatását is, kit állítólag szintén Kolozsvárott vettek őrizetbe.² Csögör Lajosnak, ki Marosvásárhelyen él, tudomásom szerint Kolozsvárott is volt még lakása, s állítólag ott tartóztatták le. Tekintve azonban, hogy ő egy éve lényegileg Marosvásárhelyen tartózkodik, letartóztatását teljes bizonyossággal még nem tudtam megállapítani.

A felsorolt nevek közül Bikfalvi és Kálmán kevésbé ismertek.³ Szász Pál, az EMGE volt elnöke a felszabadulás utáni időkben nem játszott komolyabb szerepet. Annál nagyobb feltűnést keltett azonban a többi négy elfogatás.

Kurkó Gyárfás személyéről a Magyar Népi Szövetséggel kapcsolatban már több ízben említést tettem jelentéseimben. Mint ismeretes, ő 1947 végéig az MNSZ elnöke volt, leváltása után a szervezet titkárságának tagja maradt, az 1948 decemberi intézőbizottsági ülésen azonban már csak a szász intézőbizottságba választották be. Mint már több ízben jelentettem, az MNSZ vezetői és a román Munkáspárt két év óta őt tette felelőssé azokért a hibákért, melyeket az MNSZ politikai munkájában 1948-ig megállapítottak, elsősorban az ún. elvtelen magyar egység politikájáért. Jóllehet az ő működése idején még nem voltam Bukarestben, több ízben azt jelentettem, hogy véleményem szerint Kurkó Gyárfás valóban elkövetett politikai hibákat, és bizonyos nacionalista vonal nem volt tőle idegen. Eddigi jelentéseimben azonban azt is meg kellett állapítanom, hogy máig is ő volt az erdélyi magyarság szemében a legnépszerűbb politikus. Általában tisztakezű, becsületes embernek ismerték. Az MNSZ vezetéséből való félreállítása után az volt róla a benyomás, hogy kisebb munkakörében lojálisan dolgozott tovább. Néhány hónappal ezelőtt irodalmi munkásságba kezdett és első önéletrajzi regénye, a „Nehéz kenyér”, melyet az Állami Könyvkiadó adott ki, általában jó kritikát kapott.

Méliusz József letartóztatása váltotta ki talán az aránylag legkisebb meglepetést. Az elmúlt másfél évben Méliuszt fokozatosan szorították háttérbe. Ideérkezésemkor Méliusz még a Művészetügyi Minisztériumban töltött be fontos szerepet. Ebben az időben néhányszor felkeresett a követségen s egy alkalommal én is felkerestem őt kolozsvári hivatalában. Benyomásom az volt róla, hogy bár régi mozgalmi ember, viselkedése, modora, egész életstílusa erősen gentriskedő, telve volt elkeseredéssel és hangos elégedetlenkedéssel. Éppen ezért jó ideje, több mint egy éve, megszakítottam vele minden érintkezést. Mintegy évvel ezelőtt a Művészetügyi

1 Téves adat, a letartóztatások november 3-án történtek.

2 Dr. Csögör Lajost Marosvásárhelyen tartóztatták le.

3 Bikfalvi és Kálmán nevű letartóztatottokról nincs tudomásunk.

Minisztériumban viselt tisztsége alól felmentették⁴, s a kolozsvári Magyar Nemzeti Színház⁵ igazgatója lett. Ez év nyarán ebből az állásból is leváltották, s csupán mint rendező működött a színháznál.

A legnagyobb feltűnést, sőt megdöbbenést kétségkívül Balogh Edgár és Csögör Lajos letartóztatása jelentette. Mindkét embert meglehetősen jól ismertem. Csögör Lajos orvosprofesszor, régi mozgalmi ember. Kétségtelenül volt benne is némi kiábrándultság érezhető, azok közé tartozott, akik szűk baráti körben nagyon óvatosan hangot adott annak, hogy a hivatalos román nemzetiségi politika tagadhatatlanul hatalmas eredményei mellett sok apróbb-nagyobb visszasság tapasztalható, de az az ember volt, aki a maga területén, az orvosi főiskolával kapcsolatban egyenesen és bátran kiállt intézménye érdekeinek védelméért. Ugyanakkor velem szemben állandóan annak a nézetének adott kifejezést, hogy ezeket a visszasságokat nem kell tragikusan venni, ő maga hívta fel rá a figyelmemet, hogy több ilyen ún. sérelem egymás után megszűnt, feloldódott, s ahogy a Román Népköztársaság halad előre a szocializmus építésében, úgy sorba ezek a még fennálló nehézségek is meg fognak oldódni. Ez volt a véleménye a Magyarország és Erdély kulturális kapcsolatainak kérdésében is. Éppen ezért az ő letartóztatása, meg kell vallanom, engem is váratlanul ért és meglepett. Megjegyzem, hogy az elmúlt évben nagyon keveset találkoztam vele, mondhatnám, mindössze kétszer. Egyetlen erdélyi utazásom alkalmával feleségemmel együtt meglátogattam őt marosvásárhelyi hivatalában, ha jól emlékszem áprilisban, egyszer pedig a nyár folyamán Nagy István író társaságában Bukarestben keresett fel, hogy tisztázzuk a Marosvásárhelyen működő magyar állampolgárságú egyetemi tanárok néhány ügyét.

Az említett személyek közül Magyarországon is Balogh Edgár neve a legismertebb. Általában az volt róla a vélemény, hogy szinte túlzott lojalitással képviseli a hivatalos román politika minden ténykedését, olyan ember volt, aki az erdélyi magyarság ügyeiben, elsősorban a kulturális ügyekben még akkor is a hivatalos álláspontot támogatta, amikor alárendelt emberek kifogásolható vagy helytelen rendelkezéseiről volt szó. Andics Erzsébet elvtársnő romániai tartózkodása⁶ után említette, hogy Balogh Edgár provokatív jellegű kérdést tett fel neki Kolozsvárról; midőn megkérdezte tőle, hogy véleménye szerint milyen hibákat követett el a Román Munkáspárt az erdélyi magyarsággal szemben. Az említett személyek közül kapcsolatot csak Balogh Edgárral tartottam fenn, mert úgy láttam, hogy őbenne a Román Munkáspárt teljes mértékben megbízik, és mintegy a hivatalos álláspontot képviseli. Így októberben, midőn gépkocsival Budapestre utaztam, oda- és visszautazásom alkalmával felkerestem. Első alkalommal, egy vacsora keretében neki és több más kolozsvári román és magyar személyiségnek Petőfi-érmet adtam át, visszafele utazásomkor pedig lakásán kerestem fel és Andics Erzsébet egy üzenetét közvetítettem, mely a kolozsvári levéltár bizonyos okmányainak lemásolására vonatkozott. E beszélgetésünkön egy furcsa, úgy érzem, szintén provokatív jellegű megjegyzésre lettem figyelmes. Elmondotta, hogy Nagy István legutóbb kijelentette, hogy át akar települni Magyarországra, mert ő ismét író szeretne lenni, és ezt csak Magyarországon tudná megvalósítani. Ez a kijelentés meglepett, azzal ütöttem el, hogy Nagy István közismerten gőzösféjű ember, az ilyen kijelentéseit éppen úgy nem szabad komolyan venni, mint eddig hangoztatott más kijelentéseit, melyekkel éppen Magyarországot vagy a Magyar Dolgozók Pártját kritizálta helytelenül.

4 Méliusz József 1947 szeptembere és 1948 júniusa között a Magyar Művészeti Vezérfelügyelőséget vezette Bukarestben.

5 Helyesen: Állami Magyar Színház.

6 Andics Erzsébet (1902–1986) magyarországi kommunista kultúrpolitikus, történész 1948 januárban, a magyar–román barátsági és együttműködési egyezményt aláíró küldöttség tagjaként járt Romániában.

Ma még természetesen nem lehet semmit sem tudni, hogy milyen konkrét vádak vannak a letartóztatottakkal szemben. Nincs okom azonban feltételezni, hogy holmi pusztá gyanúsításokról, vagy meggondolatlan lépésekről lehetne szó. Kétségtelen, hogy a román kormány megfelelő időben az ügyet nyilvánosság elé fogja tární.

Jelenleg azonban az idegesség, a megdöbbenés, a különböző találgatások széltében-hosszában terjengenek. A letartóztatások napján Kolozsvár tele volt rakva rendőri és katonai őrzéssel, a rendőrtisztek is, valamennyien oldalfegyvereikkel, több napon keresztül megszakítás nélkül szolgálatban voltak. Mindez egy kisvárosban érthetően nagy izgalmat keltett. A letartóztatottak munkahelyén és környezetében szigorú utasításokat adtak, hogy semmiről sem szabad nyilatkozni, véleményt nyilvánítani, vagy a történeteket elmondani. Értesülesem van arról, hogy az egyik letartóztatott telefonját a Román Munkáspárt Kolozs megyei szervezetének káderosztályához kapcsolták, s aki az illetővel beszélgetni akar, nem tudván, hogy az le van tartóztatva, azt a telefonközpont a káderosztályhoz kapcsolta.

Az általános közvélemény az, hogy ezen letartóztatások a Rajk-üggyel vannak kapcsolatban, sőt egyes túlbuzgó találgatók egyenesen Rajknak a múlt év szeptemberi kolozsvári látogatásával hozzák azt kapcsolatba. A kolozsvári közvéleményt sajnos elsősorban az a tény kavarta föl, hogy valamennyi letartóztatott az erdélyi magyarság többé-kevésbé ismert személyisége, és valószínűnek tartom, hogy a reakció magyarellenes intézkedésnek igyekszik a történeteket beállítani. Vannak olyan ellenőrizhetetlen hírek is, hogy a kolozsvári C.F.R. műhelyben 18, vagy 30 magyar munkást is letartóztattak, olyanokat, akiket a közelmúltban a Román Munkáspárt tagjainak felülvizsgálata alkalmából a pártból kizártak. Ezeket a híreket azonban egyelőre nem tudom mint megbízhatóakat elfogadni, mert pontos értesülesem nincsenek. Nem rendelkezem pontos értesülésekkel az ország egyéb részén és Bukarestben történetekről sem, a levegőben azonban az érződik, hogy nem csak egy elszigetelt kolozsvári esetről van szó, hanem feltehetően egyéb dolgok is vannak.

Kolozsvári útlevél-hivatalunk alkalmazottainak mindenesetre utasítást adtam, hogy életmódjukban, viselkedésükben ugyanúgy működjenek tovább, mint eddig. Végezzék hivatali munkájukat, ne igyekezzenek különösképpen érdeklődni, de ha értesüléseket mégis megtudnak, azt azonnal bizalmas úton jelentsék, egyebekben pedig nagyon kevés ismerősükkel és barátjukkal az érintkezést ugyanolyan mértékben tartsák fenn, mint eddig.

Meg kell még említenem, hogy a román Nagy Nemzetgyűlést november 8.-ára vagy 9.-ére kellett volna eredeti tervek szerint összehívni. Újságírói körökből azt az értesülést kaptuk, hogy néhány új törvény szövege még nem készült el, s ezért a nemzetgyűlést mintegy 10 nappal később hívják össze, mint eredetileg tervezték. Valószínűnek tartom, hogy ez az elhalasztás inkább az általam említett eseményekkel függ össze, hiszen a tudomásomra jutott személyek közül is három országgyűlési képviselő.

Igyekezni fogok a további fejleményekről tájékoztatást adni.

*Széll Jenő
követ*

MOL külügyminisztériumi TÜK-iratok, Románia, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b csomó, 894/89 sz., Széll Jenő aláírásával hitelesített másolat.